

Üniversite Kütüphanelerinde Bütçe ve Bütçenin Rasyonel Kullanımı

Yusuf Kayan*

Giriş

Üniversitelerin geçmişi bazı araştırmacılarca oldukça eskilere götürülmektedir. Eski Yunan'da "akademi" denilen kuruluşlar vardı. Bu günkü üniversitelerin temelini Romalılar atmıştır. Hukuk eğitimi yapılan okullar üniversite olarak kabul edilmektedir. Orta Çağ üniversitelerinin ilk örnekleri ise Paris ve Bologna üniversiteleridir.(1) Fakat modern üniversitelerin doğuşu oldukça yenidir. XIX. yüzyıl üniversiteler açısından oldukça önemli bir dönemdir. Bu yüzyıl başında modern üniversitelerin ilki olarak kabul edilen Berlin Üniversitesi (1810) kurulmuştur.

Çağdaş üniversitelerin işlevleri literatürde şu şekilde yer alır.

1- Bilginin toplanması 2- Eğitim-öğretim 3- Araştırma 4- Yayın 5- Yorum 6- Yayma.

Kütüphane ise, modern üniversitelerin işlevleriyle birlikte düşünülmesi gereken ve bu işlevlerin gerçekleştirilmesinde temel dayanak noktalarından birini teşkil eden bir kurumdur. Bundan dolayı üniversite kütüphanesine gereken önem verilmeli, uluslararası standartlarda mali olanaklar sağlanmalıdır.

Ülkemiz üniversite kütüphane bütçelerinin yetersizliği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Zaten az olan ve zor elde edilen bütçenin harcanması ise, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bu çalışmada üniversite kütüphane bütçeleri ele alınacak ve bütçelerin rasyonel kullanımı konusu irdelenecektir. Bu amaca yönelik olmak üzere başlıca kütüphane materyalleri ve bu materyallere ödenen bütçe giderleri genel çerçevede ele alınacak, bu giderlerin düşürülmesi ya da mevcut paranın verimli kullanımı konusunda öneriler getirilecektir.

Üniversite Kütüphaneleri

Modern üniversitelerde kütüphane ve üniversite birbirinden soyutlanamayan iki kurum olarak görülmektedir. Üniversitelerin kalbi (2) hatta beyni olarak nitelendirilen üniversite kütüphanelerini Prof. Dr. Jale Baysal şöyle tanımlamıştır. "Üniversite içinde öğretim, üniversite

* Uzman (Gazi Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı)

içinde ve yakın çevresinde bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmalarını desteklemek, hergün gelişip ilerleyen, yeni yayınlarla zenginleşen dünya biliminin son verilerini izlemekle görevli kitaplıklardır”(3). Üniversitelerin iki temel amacından biri eğitim-öğretim, diğeri ise araştırmadır. İşte, bu amaçlara bağlı olarak üniversite kütüphanesinin de amaçları ortaya çıkmaktadır. Bu amaçlar, araştırma kaynağı olarak hizmet vermek ve eğitim-öğretim programlarını desteklemektir.

Bir üniversitede araştırma yapılabilmesi ve eğitimin üst düzeyde tutulabilmesi çok iyi bir kütüphane ve kütüphane hizmetinin varlığını gerektirir. Bu kapsamda bir araştırma kütüphanesi olan üniversite kütüphanesi, üniversitenin amaçları doğrultusunda çeşitli kayıt ortamlarında mevcut bilgi birikim ve tecrübelerini toplamak, bunları en kolay yararlanılabilecek şekilde organize etmek ve kullanıcı hizmetine sunmakla görevlidir.

Üniversite kütüphanelerinin başlıca görevleri ise şunlardır:

- Üniversitenin çeşitli faaliyetleri için ilgi ve ihtiyaç duyduğu bilgi taşıyıcıların sağlanması,
- Bu materyallerin arandıklarında en kısa zamanda ve kolay bulunabilecek şekilde organize edilmesi,
- Bu işlerin rahatça yapılmasını sağlayacak yeterli mali desteğin sağlanması,
- Hizmetlerin rahatça yürütülebilmesine imkan verecek bina ve diğer donanımın elde edilmesi,
- Bütün bu işleri yürütebilecek meslekten ve diğer personele sahip olunması,
- Kütüphanenin takip etmesi gereken politikayı, üniversitenin tayin ve tespit etmiş olduğu idare ve eğitim politikası ile bağdaştırmak(4).

Geleneksel olarak üniversite kütüphaneleri beş öge ve hizmetler yönünden incelenir. Ülkemiz üniversite kütüphaneleriyle ilgili inceleme ve araştırmalar değişik araştırmacılarla yapılmış ve yapılagelmemiştir. Bunlar üniversite kütüphanelerini bina, bütçe, personel, derme, okuyucu ve hizmetler yönünden inceleyen, veya sadece bir ya da birkaç usuru ele alan araştırmalardır. Bu araştırmalarda genel olarak üniversite kütüphanelerinin beş unsur ve buna bağlı olarak da hizmetler yönünden yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Kuşkusuz beş unsurdan biri olan bütçe konusunda da durum aynıdır.

Türkiye’de Üniversite Kütüphane Bütçeleri ve Fonksiyonu

Bir üniversite kütüphanesinde üstte sözü edilen beş unsur da ayrı ayrı özel öneme sahiptir. Bu unsurlardan birinin eksik olduğu yerde kütüphaneden söz edilemez. Ancak verilecek hizmet büyük ölçüde dermeye bağlıdır. Üniversitenin amaçlarına uygun, güncel, yeterli genişlik ve derinlikte bir dermeyi oluşturmak da doğal olarak bilinçli bir seçimle satın alınan kütüphane materyalleriyle mümkün olur. Bu durum yeterli mali olanakları, yani iyi bir bütçenin varlığını gerektirir. Bütçe kütüphane hizmetlerine verilen önemi, dolayısıyla da bu hizmetlerin niteliğini belirleyen temel öge durumundadır. Ülkemiz üniversite kütüphane bütçelerine baktığımızda oldukça yetersiz rakamlarla karşılaşırız.

Türkiye’de üniversite kütüphane bütçeleri konusunda belirlenmiş kesin bir kriter yoktur. Batı üniversitelerinde üniversite bütçesinin ortalama %5-10’u kütüphane giderleri olarak ayrılır. Bazı kütüphanelerde bu oran %1.5-2’e kadar düştüğü gibi, bazısında %8-9’a kadar yükselir(5). Üniversite kütüphaneleri için standart olarak kabul edilen %5-10 arası oran Türkiye söz konusu olduğunda yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü üniversite bütçesinden ayrılan %5-10’luk payı batı

üniversite kütüphaneleri dermenin geliştirilmesi, personel maaşları, demirbaş alımları ve diğer giderler için kullanılmaktadırlar. Türkiye'de ise üniversite kütüphanesi için ayrılan bütçe hemen hemen tümüyle dermenin geliştirilmesine harcanmaktadır. Türkiye'de üniversite kütüphane bütçelerinin pek çoğunda personel maaşları ve demirbaş alımları yer almaz. Salt personel maaşlarının bile çok önemli bir yekün tuttuğu bilinmektedir.

Türkiye'de üniversitelerin pek çoğu yeni kurulmuştur. Bu nedenle oturmuş bir yapıya sahip değildir. Buna bağlı olarak öğretim üyesi, öğrenci ve diğer unsurlar açısından büyüklükleriyle doğru orantılı olarak bütçelerinin oluşturulduğunu da söylemek güçtür. Doğal olarak bu durum üniversite kütüphane bütçelerini de etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse 1992(6) yılı rakamlarıyla 4 Fakülte, 2 Yüksekokul, 5 Enstitüden oluşan Boğaziçi Üniversitesi 179.004.000.000.TL olan bütçesinden Kütüphane 10.745.000.000.TL pay alarak %6 oranını yakalarken, 11 Fakülte, 2 Yüksekokul, 3 Enstitüden oluşan İstanbul Teknik Üniversitesi (Boğaziçi Üniversitesi'nin yaklaşık iki katı büyüklüğünde) 391.552.000.000.TL olan bütçesinden kütüphanesine 6.015.000.000.TL pay ayrılarak %1.53 oranını tutturmuştur. 4 Fakülte, 10 Yüksekokul, 3 Enstitüden oluşan Trakya Üniversitesi ise 161.981.000.000.TL olan bütçesinden sadece 150.000.000.TL'nı kütüphane için ayrılarak %0.09 (Üniversite kütüphane bütçeleri içinde en düşük pay) oranıyla üniversite bütçesinden son derece düşük bir pay almıştır. Bu durum ise %5-10'luk standardın, en azından Türkiye için sağlam bir kriter olmayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bundan ötürü bütçenin belirlenmesinde kütüphanenin sağlıklı ve dengeli geliştirilmesine yetecek olan miktarın kütüphane ve üniversite ilgililerince saptanması kanımızca en doğru yoldur.

Üniversite Kütüphanelerinde Bütçenin Rasyonel Kullanımı ve İhtisaslaşma

Ülkemiz üniversite kütüphanelerinin 1990 yılı itibarı ile üniversite bütçelerinden aldığı pay ortalaması %0.95'dir. 1992 yılında ise bu oran %0.76'ya düşmüştür. 1992 yılında üniversite bütçeleri ve kütüphanelerin bu bütçeden aldıkları pay şöyledir.

Üniversiteler	Toplam Ün. Bütçesi (Milyon TL.)	Kütüphane Bütçesi (Milyon TL.)	Kütüphane Btç.sinin Ün. Btç.sine Oranı (%)
Ankara Üniversitesi	637.000.	3.000.	%0.47.
Orta Doğu Tkn. Ün.	346.000.	7.000.	%1.92.
Hacettepe Üniversitesi	702.288.	4.400.	%0.62.
Gazi Üniversitesi	479.941.	3.385.	%0.70.
İstanbul Üniversitesi	854.018.	2.000.	%0.23.
İstanbul Tekn.Ünv.	391.552.	6.015.	%1.53.
Boğaziçi Üniversitesi	179.004.	10.745.	%6.00.
Marmara Üniversitesi	314.278.	1.539.	%0.48.
Yıldız Üniversitesi	132.270.	425.	%0.32.
Mimar Sinan Ün.	95.887.	220.	%0.22.
Ege Üniversitesi	488.827.	1.800.	%0.36.

Üniversiteler	Toplam Ün. Bütçesi Milyon TL.	Kütüphane Bütçesi Milyon TL.	Kütüphane Btç.sinin Ün. Btç.sine Oranı (%)
Dokuz Eylül Ün.	389.379.	1.483.	%0.38.
Trakya Üniversitesi	161.981.	150.	%0.09.
Uludağ Üniversitesi	318.538.	800.	%0.25.
Anadolu Üniversitesi	399.638.	1.420.	%0.35.
Selçuk Üniversitesi	264.781.	1.000.	%0.37.
Akdeniz Üniversitesi	194.035.	700.	%0.36.
Erciyes Üniversitesi	176.094.	2.000.	%1.13.
Cumhuriyet Üniversitesi	179.372.	900.	%0.50.
Çukurova Üniversitesi	332.244.	1.400.	%0.42.
19 Mayıs Üniveristesi	178.300.	1.000.	%0.55.
Karadeniz Üniversitesi	238.351.	1.800.	%0.75.
Atatürk Üniversitesi	379.340.	2.536.	%0.66.
İnönü Üniversitesi	385.093.	500.	%0.12.
Fırat Üniversitesi	172.911.	1.300.	%0.75.
Dicle Üniversitesi	235.208.	800.	%0.34.
Yüzüncü Yıl Ün.	106.399.	720.	%0.67.
Gaziantap Üniversitesi	110.405.	917.	%0.83.

Tablodan da anlaşılacağı gibi kütüphane bütçelerinin üniversite bütçelerine oranı çok düşüktür. 28 üniversite kütüphanesinden 16 tanesinde bu oran %0.50'nin altında, 8 tanesinde %0.50-1 arası, 1 tanesinde %1-1.5, 2 tanesinde %1.5-2 arası, 1 tanesinde de %6'dır. Yani standart olarak kabul edilen oranı Türkiye'de sadece bir üniversite kütüphanesi yakalamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi üniversitelerin büyüklüğüyle (öğretim elemanları, öğrenci ve birimler açısından) bütçeleri arasındaki dengesizlik, üniversite bütçeleri ile kütüphanelerine ayrılan payda da kendini göstermektedir. Her ne kadar bütçe konusundaki standardı ülkemiz için sağlam bir kriter olarak alamıyorsak da üniversite kütüphane bütçelerinin yetersiz olduğu inkâr edilemez. Bu durumda akla şu soru gelmektedir. Acaba büyük zorluklarla elde edilen, yetersizlikleri herkes tarafından kabul edilen bu kit imkânlar gerçekten rasyonel olarak kullanılabilir mi, bütçeden azami yarar elde edilebilir mi?

Burada üniversite kütüphanesi için sağlanan bilgi taşıyıcı materyal türlerine ve niteliklerine göz atmakta yarar vardır. Bir kütüphaneyi oluşturan materyal türlerini kitaplar, süreli ve resmi yayınlar, bilimsel ve teknik raporlar, kataloglar, patentler, standartlar, tezler, bibliyografyalar, dizinler, kitap dışı materyaller vb. olarak sıralayabiliriz. Bu ayrımı kabaca, kitaplar, süreli yayınlar ve kitap dışı materyaller olarak da yapmak mümkündür. Böylece bütçenin hemen hemen tümünün harcandığı gider kalemleri de ortaya çıkmış olmaktadır.

Kitap: Geniş anlamıyla kitap, birçok sayfadan meydana gelmiş yazılı üründür. İçeriğine göre bir bilim ya da sanat çalışmasının ortaya koyduğu eserdir.(7) Amerikan üniversitelerinde çalışan tüm bilim adamlarının yararlandıkları yayın türleri konusunda yapılan bir soruşturmaya göre, yayınların ancak %19'u kitaptır. Bu oran elektro-endüstri alanında %14'e düşüyor.(8) Bu durumu kitapların hazırlanmasından yayınlanmasına kadar geçen süreyi dikkate aldığımızda doğal karşılamak gerekiyor.

Sürelî Yayınlar: Düzenli ya da düzensiz aralıklarla ortak bir ad altında kesintisiz olarak, tek bir konuyu vermeyen, sürekli olarak çıkan, kural olarak tamamlanma amacı gütmeyen planlanan, genellikle aynı dış biçimi koruyarak sürüp giden yayınlardır.(9) Bir kaç bin Amerika'lı bilim adamı arasında yapılan bir soruşturmanın sonuçlarına göre bilgi kaynağı olarak dergi %68 oranında kullanılmaktadır. Elektro-teknik alandaki tüm bilimsel belgelerin %60'unu doğrudan doğruya dergi yayınları oluşturmaktadır.(10)

Kitap Dışı Materyaller: Kitap, sözlü anlatılan (verbal) bilgi ve düşüncüyü çizgisel düzende, satır düzeninde sürekli metinler olarak düzenleyip, geleneksel biçimiyle kâğıt üzerine basma yoluyla ya da başka bir üretim yöntemiyle ortaya konan eserdir. Bu sınırların dışında kalan her eser kitap dışı alanına aittir.(11) Kitap dışı materyaller özgün sanat yapımları, film, harita, mikrofiş, mikrofilm, mikroopak, videodisk, videotape, çeşitli ses kayıt ortamları, kit(çeşitli belge içeren dosyalar), bilgisayar ve makinaca okunabilir belgeler gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Kitap dışı materyallerin, geleceğin en çok kullanılan bilgi taşıyıcı ve kayıt ortamları, aynı zamanda da 21. yüzyıl kütüphane materyalleri içinde ağırlık noktasını oluşturacağı şüphesizdir.

Üniversite kütüphanelerinde dermeyi oluşturan materyal türüne göre bütçeden harcanan para miktarları, bu konuda yapılan bir araştırmada şöyle verilmektedir(12).

Yıllar	Kitap alımı	Btç. %'si	Srl.Yay. Al.	Btç. %'si	Toplam
1983	77.690.464.	%24.6.	237.912.746.	%75.4.	315.603.210.
1984	228.756.642.	%28.	586.228.945.	%72.	814.958.587.
1985	229.271.273.	%27.	771.988.438.	%78.	1.001.259.711.
1986	266.950.357.	%18.	1.206.183.728.	%82.	1.473.134.085.
1987	380.372.311.	%19.	1.541.736.839.	%81.	1.922.109.150.
Beş yıllık dönem ortlm.		%22.32	Beş yıl. dön. ort.		%77.68

Tablodan da görüldüğü gibi 1983-1987 dönemi boyunca üniversite kütüphaneleri, bütçelerinin ortalama %22.32'sini kitap alımı, %77.68'ini süreli yayın alımına harcamışlardır.

Mensubu olduğum Gazi Üniversitesi Kütüphanesi 1991 yılı bütçesi 1.173.000.000.TL'dir. (Bu paranın 1.038.105.000.TL'si serbest bırakıldı.) 930 milyon TL'de ek ödenek alan kütüphane toplam 1.968.053.000.TL harcamıştır. Bu paranın, 735.048.700.TL'si kitap alımında, 1.190.837.700.TL'si süreli yayın alımında, kalanı da diğer giderlerde kullanılmıştır. Diğer bir anlatımla bütçenin %62'si süreli yayın alımına, %38'i de kitap ve diğer kalemlere harcanmıştır. Özetle süreli yayınlar kütüphanelerin harcamalarında ilk sırada yer almakta ve ortalama olarak bütçenin 2/3'sini götürmektedir.

İlk dergilerin XVII. yy. da görülmesinden bu yana süreli yayın sayısı sürekli artmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu alanda büyük bir patlama yaşanmıştır. Bir UNESCO raporu 1971'de bilimsel dergi sayısının 70 bine ulaştığını göstermektedir(13). 1990'lı yıllarda bu sayı yüzbinlerle ifade edilir olmuştur. Bugün dünyada yayınlanan tüm yayınları toplayabilecek hiç bir kuruluş, hiç bir ülke yoktur. Gerek yayın sayısının çokluğu, gerekse yayın fiyatları, herhangi bir kurumun böyle bir işlemleri gerçekleştirmesini mümkün kılmamaktadır. Bu bakımdan bazı

ülkelerde birtakım kuruluşlar belli türde belge toplamış veya görevlendirilmiştir(14).

Ülkemizde üniversite kütüphaneleri konusunda A. Moicle, E. Heriş, L.S Thompson, Kolia, R. Hoop, McAnally, R. Juchhoff gibi yabancı, Berin Yurdadoğ, Osman Ersoy, Necmeddin Sefercioğlu, İlhan Kum(15) vb. yerli uzmanların araştırmaları vardır. Bu araştırma ve raporlarda üniversite kütüphanelerinin merkezileştirilmesi sıkça vurgulanır. Bölüm, kürsü ve enstitü kütüphanelerinin bir araya toplanarak merkezi bir kütüphane oluşturulması ve her bölüm vb. için ayrı ayrı alınan kaynaklar için israf edilen paranın rasyonel kullanımı konusunda düşünceler dile getirilir. Bugün bölüm, kürsü, vb. kütüphaneleri yoktur. Fakat maalesef aynı israf çok daha büyük boyutlarda farklı şekilde yapılmaktadır.

Bir standartlar mesleği olarak da tanımlanan kütüphanecilikle ilgili iki standart şöyledir.

"2. Standart: Kuruluş ve yönetim

2.4. Kütüphanenin başlıca politikaları ve işlevleri tanımlanmalı yazılı biçimde kaydedilmeli, isteyerek edinilebilir duruma getirilmeli ve muntazam olarak gözden geçirilmelidir".

"10. Standart: İşbirliği amaç anlatımına uygun olarak üniversite kütüphanesi, başka kütüphaneler ile derme geliştirme, kaynak paylaşımı birleşik (toplu) kataloglar oluşturulması ve kütüphane materyallerinin geliştirilmesine ilişkin ortak çalışmalara girmelidir" (16).

Bugün ülkemiz üniversite kütüphanelerinde saptanmış ve yazılı hale getirilmiş politikaların varlığını savunmak oldukça güç olsa gerek. İş tanımları yapılmamış, personelin yetki ve sorumluluk sınırları çizilmemiştir.

10. standartta bahsi geçen kaynak paylaşımı başka kütüphaneler ile derme geliştirme ve kütüphane materyallerinin geliştirilmesine ilişkin doğru dürüst bir çalışma yoktur. Toplu katalog oluşturulması konusunda da önemli bir oluşum gözlenmemektedir.

Bu durumda her üniversite kütüphanesi kendi başının çaresine bakmak, kendi imkanları ile okuyucusuna hizmet vermek durumunda kalmaktadır. Taşradaki üniversite kütüphaneleri hizmetlerini bütçelerine dayandırmak zorundadırlar. Çünkü bunların yerel düzeyde işbirliği yapabilecekleri başka üniversite kütüphanesi olmadığı gibi, kullanıcılarının da diğer illerdeki kütüphaneleri kullanma şansı yoktur. Halbuki büyük yerleşim merkezlerinde (Ankara, İstanbul vb.) kullanıcıların diğer üniversite kütüphanelerinden yararlanma olanakları vardır. Yine büyük merkezlerdeki üniversite kütüphanelerinin işbirliğine gitmeleri, ihtisaslaşmaya yönelmeleri mümkün ve çok daha kolaydır. Özellikle en yeni bilgileri içermeleri yönüyle kullanıcıların en çok başvurduğu kütüphane materyali olan süreli yayınlarda (-ki bunlara üniversite kütüphane bütçesinin en az 2/3'sü gitmektedir) işbirliği ve ihtisaslaşma kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Süreli yayınlardaki dublikasyonları, dolayısıyla da israfı belgelemesi yönüyle aşağıdaki rakamlar oldukça ilginçtir.

"1977 Ankara Süreli Yayın Katalogu'na göre,

-Agriculturel Chemistry	5 adet,
-Nature	10 "
-Jama	16 "
-Lancet	17 " çeşitli kütüphanelere gelmiştir.

1971 İstanbul Süreli Yayınlar Toplu Katalogu'na göre,

-Nature	10 adet
-Jama	10 "
-Quarterly J.of Appl. Mathm.	5 " İstanbul kütüphanelerine gelmiştir(17)".

Üniversite kütüphanelerinde dergi ve kitap alımları büyük ölçüde merkezi olarak yürütülmektedir. Fakat bu günlük abone sayıları ve kitap alımları onbinlerle ifade edilir olmuştur.

1983 yılı itibarı ile(18) Ankara ve İstanbul'daki üniversite kütüphanelerine gelen yabancı dergi sayısı ad olarak 12 bin civarındadır. Bu gün bu sayı en az %50 civarında artmıştır. 1992 yılı fiyatlarıyla rasgele seçilen 50 derginin abone bedeli ortalaması 290.17\$ olarak tespit edildi. Dergi birim fiyatı ile ad olarak 18 bini aşığı tahmin edilen dergi sayısını çarptığımızda 5 milyon 223 bin Dolar gibi rakamla karşılaşıyoruz. Dublikasyonları da dikkate aldığımızda bu rakam %300 artmakta ve 15 milyon 669 bin Dolar gibi astronomik bir rakam ortaya çıkmaktadır.

Türkiye düzeyinde tüm araştırmacılara hizmet vermek amacıyla kurulmuş olan YÖK Dokümantasyon Merkezi'ne gelen yayın sayısı 1991 yılı itibarı ile 17.845'dir(19). Ankara'da bulunan Ankara, Orta Doğu Teknik, Hacettepe, Gazi ve Özel sektöre ait olan Bilken Üniversitesinin abone oldukları yabancı dergilere bakıldığında en az %80'inin YÖK Dokümantasyon Merkezi'nde olduğu görülür. Bunun manası; ODTÜ 1869, Ankara Üniversitesi (veri yok), Hacettepe Üniversitesi 1274, Gazi Üniversitesi 881, Bilkent Üniversitesi 1337(20) olmak üzere toplam 5361 derginin %80'i olan 4289 dergiye ikinci sefer döviz ödenmesidir. Kuşkusuz kitaplar için de aynı durum sözkonusudur. Üniversite kütüphane bütçelerinin %25-30'unu götüren kitap alımlarında da aynı dublikasyonlar yapılmaktadır.

İhtisaslaşma

İhtisas Arapça kökenli bir kelimedir ve belli bir alanda uzmanlaşmayı ifade eder. Kütüphaneler söz konusu olduğunda ihtisaslaşmanın kuşkusuz büyük önemi vardır. İhtisas kütüphaneleri daha çok belli bir alanda uzmanlaşmış, dermesini belli konu veya konu veya konularda geliştirmiş ve belli okuyucu kitlesine hizmet veren kütüphane türlerini ifade eder. Ancak üniversite kütüphanelerinde de batıda örneğini gördüğümüz türden, ihtisaslaşma mümkündür. İhtisaslaşma konusu, geçmişten günümüze zaman zaman gündeme gelmiş, tartışılmış fakat maalesef pratiğe aktarılamamıştır. Halbuki ihtisaslaşmanın yetersizliği herkesçe kabul edilen üniversite kütüphane bütçeleri konusunda çok büyük tasarruf ve verimlilik sağlayacağı ortadadır.

Günümüzde teknolojik gelişmeler kütüphaneciler için bir takım zorlukları beraberinde getirirken (Teknolojiyi takip ve sahip olmak gibi) onların önünde yeni ufuklarda açmaktadır. Kütüphaneler arasında kurulan ağlar sayesinde iletişim kolaylaşmış, bilgi ve belge trasferi yapmak

mümkün hale gelmiştir. Artık bilgi sadece basılı formda olmaktan kurtulmuş elektronik ortamda üretilir ve saklanır hele gelmiştir.

Dermenin gittikçe artan oranda elektronik ortama aktarılması da daha bu günden "elektronik kütüphane", "duvarsız kütüphane", "kitapsız kütüphane", "deposuz kütüphane" deyimlerinin kullanılmasına yol açmış bulunmaktadır(21). Artık kütüphane ve kütüphane materyalleri kavramı değişime uğramış, yeni anlam ve boyut kazanmıştır.

Bütün bu gelişmeler ihtisaslaşmanın önemini azaltmamış aksine artırmıştır. Ağlar sayesinde iletişim imkanı, faksimile cihazı vb. yollarla metin transferinin sağlanması kütüphaneler için kuşkusuz çok önemlidir. Bu sayede kullanıcı bir kütüphaneden bir başka kütüphanenin kaynaklarına ulaşabilmekte, istediği metne sahip olabilmektedir. Bu durum özellikle süreli yayınlardaki dublikasyonların gereksizliğini ortaya koymakta, kullanıcının kaynağa ulaşmak için başka kütüphanelere gitme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Üniversitelerdeki süreli yayın dublikasyonlarına harcanan bir yıllık tutarın bir kısmı bile Ankara'da üniversite kütüphaneleri arasında bir ağ kurmaya ve otomasyona geçmek için gereken donanımı sağlamaya yeter düzeydedir.

Sonuç ve Öneriler

Mevcut durum ve veriler ışığında ülkemiz üniversite kütüphaneleri ile ilgili olarak şu tespitleri yapmak mümkündür.

- Ülkemizde üniversiteler, dolayısıyla da üniversite kütüphaneleri iyi örgütlenememiş, üniversite kütüphanelerinin gerçek fonksiyonu tespit ve takdir edilememiştir.
- Üniversite kütüphaneleri ile ilgili yasal boşluk vardır(22).
- Üniversite kütüphanelerine ayrılan bütçe gerçek ihtiyacın altındadır.
- Zaten yetersiz olan üniversite kütüphane bütçeleri rasyonel kullanılmamaktadır. Özellikle süreli yayınlardaki dublikasyonlar sonucu milyarlarca lira boşa gitmektedir.
- Üniversite kütüphanelerinin, bağlı oldukları üniversitelerin amaç ve gerçeklerine uygun olarak oluşturulmuş ve yazılı hale getirilmiş seçim-sağlama politikaları yoktur.
- Üniversite kütüphaneleri arasında işbirliği yoktur. Üniversitelerin Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlıklarınca yürütülmekte olan işbirliği çabaları ise henüz somut bir sonuç vermiş değildir.
- Üniversite kütüphaneleri baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojiyi takip etme ve kütüphanelerde kullanıma konusunda gereken performansı gösterememekte, teknolojik gelişmelerin sağladığı imkanlardan yararlanma, yeni kütüphane olgusunu gerçekleştirme, buna uygun politika üretme ve izleme konusunda yetersiz kalmaktadırlar.
- Üniversite kütüphaneleri bu yeni kütüphane olgusunun temellerini atıp geliştirmek ve uyum sağlamak yerine daha çok kitap almak, daha çok süreli yayına abone olmak, suretiyle gereksiz bir yarışa girmektedirler.
- Modern kütüphanecilik fonksiyon ayrılığına, iş bölümüne ve koordinasyona dayanır(23). Türkiye'de ise üniversite kütüphaneleri arasında koordinasyon söz konusu değildir.

Özetle Türkiye'de üniversite kütüphanelerinin üstünde işbirliği ve eşgüdümü sağlayacak

bir kurula acilen ihtiyaç vardır. Bu kurul diğer konularda olduğu gibi bütçe konusunda da inisiyatif sahibi olmalıdır. Üniversite kütüphane bütçeleri genel olarak yetersizdir. Fakat bu yetersizlik özellikle büyük kentlerde, daha çok işbölümü ve fonksiyon ayrılığı olmayışından kaynaklanmaktadır.

Üniversite kütüphaneleri mutlaka uzmanlaşmaya gitmeli, mevcut kaynaklar doğru ve verimli kullanılmalı, yalnız kaynak kullanımı sonucu boşa giden milyarların otomasyona geçiş ve teknolojik imkanların sağlanmasında kullanılma yolları araştırılmalı, yeni kütüphane olgusuna uyum sağlanılmaya çalışılmalıdır.

Kaynaklar

- 1- Meydan Larousse: Büyük Lügat ve Ansiklopedisi. c.12, İstanbul, Meydan Yayınları, 1973. s.478.
- 2- Elmer M.Grieder: "Kütüphane Üniversitenin Kalbidir". Çev. Nazan Kırkbir, TKDB, V. (1956), s.93.
- 3- Jale Baysal: Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler. İstanbul, İ.Ü Edebiyat Fakültesi, 1982, s.12.
- 4- Berin U. Yurdadoğ: "Üniversite kütüphaneleri" Amerikan Kütüphanecilik Tecrübeleri. Kütüphanelerin mazisi, Tipleri ve Kütüphanecilikte Bugünkü Durum. Ankara, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Kütüphanecilik Enstitüsü, 1961, s.50.
- 5- Osman T. Aybaş: "Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri Hakkında Rapor" TKDB, XXIV, 4 (1973) s.266.
- 6- T.C Resmi Gazete: 2 Nisan 1992, Sayı: 21190 (Mükerrer)
- 7- J. Baysal: a.g.e., s.69.
- 8- J. Baysal: a.g.e., s.70.
- 9- J. Baysal: a.g.e., s.73.
- 10- J. Baysal: a.g.e., s.74.
- 11- J. Baysal: a.g.e., s.97.
- 12- Nesrin Ertel, Ayten Koran: Üniversite Kütüphanelerinin Karşılaştırmalı Analizi. İstanbul Marmara Üniversitesi, 1989, s.23.
- 13- Ahmet Çelik: "Enformasyon Teknolojisi ve Kütüphanecilik". TK, I,3 (1987) s.126.
- 14- Nilüfer Tuncer: "Belge Sağlayan kuruluşlar: YÖK Dokümantasyon Merkezi ve BDLS." TK, II, 2 (1988). s.51.
- 15- Osman Ersoy: "Ege Üniversitesi. Fen Fakültesi Konusunda Rapor". TKDB, XXVI,1 (1977), s.7.
- 16- "Üniversite Kütüphaneleri için standartlar". Çev. Necmeddin Sefercioloğlu: TK, I (1990) s.30-32.
- 17- Nilüfer Tuncer: "Üniversite Kütüphanelerinin Merkezileştirilmesi Konusunda Yükseköğretim Kurumu'nun Görüşü ve Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi", TKDB, XXXII, 2 (1983) s.69.
- 18- Nilüfer Tuncer: a.g.e., s.70.
- 19- T.C Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı: Yükseköğretim Geliştirme Planı 1992-2012. Ankara, 1991, s.45.
- 20- Rakamlar Üniversite Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlıklarının ilgili bölümlerinden alınmıştır.
- 21- Berin U. Yurdadoğ: "Enformasyon Toplumu Kütüphanelerinde Personel (insan gücü) Sorunu". TKD 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı: Bildiriler. Ankara, TKD, 1990, s.30.
- 22- Necmeddin Sefercioloğlu : " Yasa Dayanağı Açısından Üniversite Kütüphaneleri". TKDB,

XXXII, 2 (1983) s.73-78

23- Yaşar Karayalçın: "Üniversite ve Diğer İhtisas Kütüphaneleri". TK, III, 3 (1989) s.116.